

TÖRTÉNELMI SZEMLE

A BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK FOLYÓIRATA

2021 | 2. SZÁM
LXIII. ÉVFOLYAM

F. Romhányi Beatrix
Az tatárjárás előtti Alföld Árpád-kori népességéről és birtokviszonyairól

Szabó-Turákné dr. Póka Ágnes
A Magyar Kamara hivatalnokainak mobilitása 1527–1567 között

Dáné Veronka
Kemény János *continuus* szolgái

Szalai Ágnes
A helytartók, Bornemissza Anna és a „tanácsi rend”

Deák Ágnes
Ismeretlen konzervatív kiegyezéstervezet – 1864

I. Tóth Zoltán
Székelyek és románok Kézai mester *Gesta Hungarorum*ában

Szerkesztők

TRINGLI ISTVÁN
felelős szerkesztő

FÓNAGY ZOLTÁN, NEUMANN TIBOR, OBORNI TERÉZ
rovatvezetők

DETRE ANDRÁS
szerkesztőségi munkatárs

Szerkesztőbizottság

MOLNÁR ANTAL
elnök

BORHI LÁSZLÓ, ERDŐDY GÁBOR, FODOR PÁL,
GLATZ FERENC, OROSZ ISTVÁN, PÁLFFY GÉZA,
PÓK ATTILA, SOLYMOSI LÁSZLÓ, SZAKÁLY SÁNDOR,
SZÁSZ ZOLTÁN, VARGA ZSUZSANNA

A szerkesztőség elektromos postája:
tortenelmiszemle@abtk.hu

*Kérjük szerzőinket, hogy kézírataikat
a közlési szabályzatnak megfelelően készítsék el,
amely honlapunkon érhető el:
<http://www.tti.abtk.hu/kiadvanyok/folyoiratok/tortenelmi-szemle.html>*

A 2021-es évfolyam megjelenését
a Nemzeti Kulturális Alap és a Magyar Tudományos Akadémia támogatja

ISSN 0040-9634

TARTALOMJEGYZÉK

LXIII. évfolyam, 2021. 2. szám

TANULMÁNYOK

- Romhányi Beatrix Az Alföld Árpád-kori népesedési és birtokviszonyai a tatárjárás előtt 161
- Szabó-Turákné dr. Póka Ágnes A Magyar Kamara tisztviselőinek hivatali mobilitása 1527–1567 között 193
- Dáné Veronka Egy erdélyi főúri udvar a 17. század közepén. Kemény János *continuus* szolgálói 207
- Szalai Ágnes A helytartók, Bornemissza Anna és a „tanácsi rend” kormányzati szerepe I. Apafi Mihály 1663. évi távolléte idején 227
- Deák Ágnes Ismeretlen konzervatív kiegyezéstervezet – 1864 241

ADATTÁR

- Szabó-Turákné dr. Póka Ágnes A Magyar Kamara tisztviselőinek hivatali mobilitása 1527–1567 között 259

HAGYATÉK

- I.Tóth Zoltán Székelyek és románok Kézai mester Gesta Hungarorumában. I. rész 289

MEGEMLÉKEZÉS

- J. Újváry Zsuzsanna: Zimányi Vera (1930–2021) 315

A MAGYAR KAMARA TISZTVISELŐINEK HIVATALI MOBILITÁSA 1527–1567 KÖZÖTT

SZABÓ–TURÁKNÉ DR. PÓKA ÁGNES

THE CAREER MOBILITY OF THE OFFICIALS OF THE HUNGARIAN CHAMBER
BETWEEN 1527 AND 1567

The basis for the analysis indicated in the title was constituted by the biographical data of 36 chamber councillors and revenue administrators of Upper Hungary, which have been collected according to the same criteria, and are consequently suitable for statistical analysis. On the basis of the latter, the possibilities and limits of the professional rise of chamber officials were examined. At first, I have established the offices held by the councillors prior to their joining the Hungarian Chamber. Secondly, the possibilities of advancement within the Chamber were explored, with special regard to which initial positions enabled their holders to eventually become councillors or presidents, to what percent of the officials managed to ascend the professional ladder, to the limits of this rise, and to the possibilities of “jumping over” certain steps. Finally, I explore the question of how many among the councillors continued their career outside the Hungarian Chamber, thereby offering the opportunity of advancement to others. See Database on 259–286 pages.

Keywords: social mobility, social history, Hungarian Chamber, office-holders, officials, career models, history of government, institutional history

A Magyar Kamara tisztségviselőinek társadalmi mobilitását célzó kutatás alapjaként a címben jelzett időszakban működő 36 kamarai tanácsos, elnök, illetve felső-magyarországi jövedelemigazgató prozopográfiai adatait gyűjtöttem össze (lásd az e számban megjelenő adattárat). Elemzésemben a kamarai tisztviselők hivatali előrelépésének lehetőségeit és korlátait vizsgálom meg. Elsőként azt mutatom be, hogy a tanácsosok milyen pozíciókat viseltek, mielőtt a Magyar Kamarához kerültek volna: mekkora azok aránya, akik a familiaritás csatornáin keresztül jutottak hivatalukhoz, illetve korábban magyar, netalántán birodalmi kormányzernél szolgáltak. Ezután a kamarán belüli előlépés esélyeit vizsgáltam, különös tekintettel arra, hogy milyen belépő posztokból lehetett eljutni a tanácsosi, illetve az elnöki címig, a bekerülők mekkora hányada lépett feljebb a hivatali ranglétrán, utóbbiak meddig emelkedhettek, és volt-e lehetőségük bizonyos fokok átugrására. Végezetül azzal foglalkozom, hogy a tanácsosok hány százaléka folytatta pályáját a Magyar Kamarán kívül, és milyen vonalon: egyesek a megyei, illetve a városi közigazgatásban helyezkedtek el, mások egyéb kormányzerveknél folytatták karrierjüket, megint mások pedig teljesen más területen, például a királyi udvarban, esetleg egyházi vagy katonai pályán nyertek el különféle tisztségeket.

Szabó–Turákné dr. Póka Ágnes, fiatal kutató, BTK TTI, Kora újkori osztály.

A kamarai hivatalnokok hivatali pályájának vizsgálata már a 18. században felkeltette a kutatók érdeklődését, a 19. században pedig már kezdetleges társadalomtörténeti vizsgálatokat is folytattak e téren. Bél Mátyás már 1735-ben összeállította az elnökök és tanácsosok névsorát, olykor pedig hivatalviselésük időpontját, esetleg egy-két további adatot is közölt az egyes személyekről.¹ Acsády Ignác volt az első, aki – a Bél-féle adatsorokat tágítva néhány alsóbb hivatali pozíció adataival – társadalomtörténeti vizsgálatoknak vetette alá a hivatalnokokat: röviden írt társadalmi háttérükről, nemzetiségi megoszlásukról, előrelépési lehetőségeikről.² Ember Győző az előző század derekán források alapján pontosította a névsorokat, kiegészítette azokat az alsóbb tisztségviselőkkel, valamint hivatalviselésük időpontjával, azonban társadalmi háttérükről – újabb adatok hiányában – nem sikerült Acsádynál többet megállapítania.³ Fallenbüchl Zoltán több munkájában is bővítette az adatsorokat⁴ (bár meg kell jegyezni, hogy miként Geceányi Lajos kimutatta: olykor pontatlanul⁵); továbbá – főleg a 17. századra vonatkozóan – társadalomtörténeti elemzéseket is végzett. Geceányi Lajos több tanulmányában számos 16. századi tanácsos és elnök pályájáról meglévő ismereteinket bővítette értékes adatokkal.⁶ Újabban Tatyjana Guszarova – olykor Geceányi Lajossal karöltve – foglalkozott a Magyar és a Szepesi Kamara 17–18. századi tanácsosaival.⁷ Legújabbán Pálffy Géza összegezte az eddigi kutatási eredményeket, különös tekintettel a kamarai tanácsosok kiválasztásának szempontjaira, valamint karriermodelljeik vizsgálatára.⁸ A fentiekkel párhuzamba állíthatók továbbá Kenyeres István uradalmi tisztviselőkre vonatkozó kutatásai.⁹

- 1 Matthias Bel: *Notitia Hungariae novae historico geographica*. I–V. Vienna, 1735–1749. I. (Comitatus Poseniensis) 450–462.
- 2 Acsády Ignác: *A pozsonyi és a szepesi kamarák 1565–1604*. Bp., 1894. 50–51., 77–88.
- 3 Ember Győző: *Az újkori magyar közigazgatás története Mohácstól a török kiűzéséig 1526–1686*. Bp., 1946. (Magyar Országos Levéltár kiadványai III. Hatóság- és hivaltörténet 1) 134–135.
- 4 Fallenbüchl Zoltán: A Szepesi Kamara tisztviselői a XVII–XVIII. században. *Levéltári Közlemények* 38 (1967) 193–236., Uő: A Magyar Kamara tisztviselői a XVII. században. *Levéltári Közlemények* 39 (1968) 233–265., Uő: *Magyarország fölméltóságai 1526–1848*. Bp., 1988.
- 5 Geceányi Lajos: A döntést előkészítő hivatalnoki elit összetételéről. A Magyar Kamara vezetői és tanácsosai a 16. században. In: *Magyar évszázadok. Tanulmányok Kosáry Domokos 90. születésnapjára*. Szerk. Ormos Mária. Bp., 2003. 101–102. 13. j., Geceányi Lajos: A döntést előkészítő hivatalnoki elit összetételéről. A Magyar Kamara vezetői és magyar tanácsosai a 16. században. In: uő: *Gazdaság, társadalom, igazgatás. Tanulmányok a kora újkori történetéből*. Győr, 2008. 477. 14. j.
- 6 Geceányi Lajos: A Magyar Kamara tanácsosainak összetételéről a XVI. században. In: *A történelem és a jog határán. Tanulmányok Kállay István születésének 70. évfordulójára*. Szerk. Seifert Tibor. Bp., 2001. 55–70.; Geceányi: A döntést előkészítő [2003], 100–113.; Uő: A döntést előkészítő [2008], 475–478.
- 7 Geceányi Lajos – Tatyjana Guszarova: A Szepesi Kamara vezető tisztviselői 1646–1672 között. *Századok* 137 (2003) 653–672.; Tatyjana Guszarova: A modern bürokrácia kialakulásának előzményei a kora újkori Magyarországon. *Világtörténet* 56 (2006) 1. sz. 16–22.
- 8 Pálffy Géza: *A Magyar Királyság és a Habsburg Monarchia a 16. században*. Bp., 2011. (História Könyvtár. Monográfiák) 209–214.
- 9 Kenyeres István: *Uradalmak és végvárok. A kamarai birtokok és a törökellenes határvédelem a 16. századi Magyar Királyságban*. Bp., 2008. (Habsburg Történeti Monográfiák 2) 200–217.

Mobilitás a Magyar Kamarán belül

A kamarai tisztségviselők társadalmi mobilitásának korábbi kutatói, Acsády és Ember, hangsúlyozták, hogy a kamaránál számos lehetőség nyílt a hivatali hierarchiában történő emelkedésre, ugyanakkor mindketten megemléstettek, hogy ennek voltak korlátai: Acsády szerint a tanácsosi és az elnöki pozíció már elérhetetlen volt egy egyszerű fogalmazó számára.¹⁰ Ember arra a következtetésre jutott, hogy csak az elnökség volt fenntartva magas rangú és származású egyháziak számára.¹¹ Utóbbi kutatásai szerint több esetben is megfigyelhető, hogy valaki a ranglétra aljáról emelkedett fel akár a tanácsosságig. Kiváltképpen vonatkozott ez a pénztárra és a számvevőségre, ahol különösen sokat nyomott a latban a szakértelem.¹²

Elsőként azt érdemes megvizsgálni, hogy az „új belépők” milyen pozícióban kezdték meg kamarai működésüket. Ha felülről lefelé haladunk a ranglétrán, az elnökkel kell kezdenünk. Mindössze három személyt találunk, akik rögtön elnökként kezdték kamarai pályájukat: Gerendi Miklóst, Thurzó Ferencet és Újlaky Jánost. Mindhármuknál megfigyelhetjük, hogy korábban több fontos hivatalt is viseltek: Gerendi kancelláriai referens volt a nagykancellárián,¹³ majd királyi titkár¹⁴ (1523–1527), kükküllői örkanonok (Piso Jakabbal együtt)¹⁵ (1523), telegdi főesperes¹⁶ (Kálnay Imrével egyszerre) (1523), ugocsaí főesperes¹⁷ (e minőségben bekerült az erdélyi káptalan testületébe) (1524), a budai káptalan tagja/kegyura¹⁸ (prépost) (1525–1526), királyi adószedő¹⁹ (1525), a székesfehérvári káptalan örkanonokja²⁰ (1525–1534), a helytartóság tanácsosa (1527),²¹ királyi kincstartó Erdélyben²² (1527–1529), majd erdélyi/gyulafehérvári püspök²³ (1526–1542). Újlaky bencés

¹⁰ Acsády: *A pozsonyi*, 51.; Ember: *Az újkori magyar közigazgatás*, 135.

¹¹ Ember: *Az újkori magyar közigazgatás*, 134.

¹² Uo. 135. Vö. Pálffy Géza: *A magyar nemesség bécsi integrációjának színterei a 16–17. században*. In: *Tanulmányok Szakály Ferenc emlékére*. Szerk. Fodor Pál – Pálffy Géza – Tóth István György. Bp., 2002. 320–321.

¹³ Bónis György: *A jogtudó értelmiség a Mohács előtti Magyarországon*. Bp., 1971. 324.

¹⁴ 1523: C. Tóth Norbert: *Politikatörténeti források Bátor István első helytartóságához (1522–1523)*. Bp., 2010. (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Forráskiadványok 50) 178. Nr. 163., 166., 181.; 1527: Benedek Gyula: *Kunszentmárton város oklevelei és fontosabb iratai 1333–1737*. Szolnok, 2002. (Documentatio Historica 7) 64.

¹⁵ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (= MNL OL) Diplomatikai Levéltár (= DL) 82 627.

¹⁶ MNL OL DL 82 613., 82 626.

¹⁷ Sörös Pongrácz: *A székesfehérvári örkanonokság története 1543-ig*. Századok 50 (1916) 578.; Lakatos Bálint: *Kállai Imre főesperes és királyi titkár kinevezése (1523–1525)*. Századok 144 (2010) 422.; Vekov Károly: *Az erdélyi reneszánsz és a mátyási modell*. *Korunk* 3/9 (1998) 5. sz. 19.; Bónis: *A jogtudó értelmiség*, 324.; Tüskés Anna: *Magyarországi diákok a bécsi egyetemen 1365–1526*. Bp., 2008. 244. Nr. 4877.

¹⁸ 1525–1526: Kasza Péter – Pálffy Géza: *Brodarics-emlékkönyv. Egy különleges pártvtáltás a mohácsi csata után*. Bp., 2011. 26.; Lakatos: *Kállai Imre kinevezése*, 422.

¹⁹ 1525: Köblös József: *A Jagelló-kori egyházi közélet egyetemjárása*. In: *Az értelmiség Magyarországon a 16–17. században*. Szerk. Zombori István. Szeged, 1988. 32.

²⁰ 1525: MNL OL A 57 Magyar kancelláriai levéltár. A Magyar Királyi Kancellária regisztratórája. 1770 előtti regisztratóra. Libri regii (= A 57) I. 30.; 1534: Bónis: *A jogtudó értelmiség*, 324–325.

²¹ 1527: Ember: *Az újkori magyar közigazgatás*, 92.

²² 1527: uo.; 1531: Jakó Zsigmond: *A kolozsmonostori konvent jegyzőkönyvei*. I–II. Bp., 1990. (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Forráskiadványok 17) II. (1485–1556) 531. Nr. 4357.

²³ 1527–1540: Kasza–Pálffy: *Brodarics-emlékkönyv*, 26.; 1542: Ember Győző: *A magyar királyi pozsonyi kamara zárszámadása 1542-ben*. *Levéltári Közlemények* 61 (1990) 76., 79.

apátként kezdte pályáját²⁴, majd pozsonyi kanonok,²⁵ feltehetőleg Révay Ferenc familiárisa 1549 körül,²⁶ majd a Magyar Tanács tagja²⁷ (1559), valamint választott tinini/knini püspök²⁸ (1555–1560) volt. Thurzó először nyitrai püspök²⁹ (1534/1543/1544–1557 [1550 választott, a pápa megerősítette]), aztán Nyitra megye főispánja³⁰ (1534/1543/1544–), majd királyi tanácsos³¹ (1546), végül rendi kincstárnok³² (1547–1548).

Az elnöki tisztséget elnyerők között voltak olyanok is, akik alsóbb beosztásban kerültek a kamara kötelékébe. Péterváradai Balázs a Magyar Kamara számvevőjeként, avagy pénztárosaként kezdte kamarai karrierjét³³ (1532k.–1538), majd tanácsos³⁴ (1542–1553), a felső részek hadiadójának felügyelője,³⁵ országos adópénztáros/a hadiadó legfőbb beszedője³⁶ (1546–1547), főpénztáros³⁷ (1549), végül a Magyar Kamara elnöke³⁸ (1547–1549) lett. Pemfflinger István rövidebb³⁹ (1528–1529), Dessewffy János hosszabb⁴⁰ (1548–1558) tanácsosi működés után lett elnök (Pemfflinger 1531–1537,⁴¹ Dessewffy 1557–1561⁴² között). Pereghi Albert titkárként kezdte pályáját⁴³ (1531–1536), majd rögtön ezután elnök lett⁴⁴

²⁴ Nagy Imre: Vácznak leírása. *Tudományos Gyűjtemény* 2 (1818) 4. sz. 25.

²⁵ Chobot Ferenc: *A Váci Egyházmegye történeti névtára*. I–II. Vác, 1915–1917. II. (A papság életrajza) 548.

²⁶ *A paduai egyetem magyarországi tanulóinak anyakönyve és iratai (1264–1864)*. Gyűjt., közread. Veress Endre. Bp., 1915. (Matricula et acta Hungarorum in universitatibus Italiae studentium 1; Fontes Rerum Hungaricarum 1) 141.

²⁷ 1559: Ember: *Az újkori magyar közigazgatás*, 78.

²⁸ 1555–1560: *Opinio consiliariorum Hungarorum s. d. [1562 előtt]*. Österreichisches Staatsarchiv (= ÖStA) Haus-, Hof- und Staatsarchiv (= HHStA) Staatenabteilungen. Türkei I. Karton 29. Konv. 1572. XI–XII. s. d. fol. 82–85.

²⁹ 1534–1557: Kenyeres István: *A magyarországi végvárok és mezei hadak élelmezési szervezetének archontológiája a XVI. században*. *Fons* 11 (2004) 347.

³⁰ 1534/1543/1544–: Gecsényi Lajos: *A rejtélyes Thurzó*. Thurzó Ferenc, a Magyar és az Udvari Kamara elnöke (1549–1563). *Levéltári Közlemények* 81 (2010) 7–11.

³¹ *Egyháztörténeti emlékek a magyarországi hitújítás korából*. I–V. Szerk. Karácsonyi János – Kollányi Ferenc. Bp., 1902–1912. IV. 519–520. Nr. 494.

³² Gecsényi: *A rejtélyes Thurzó*, 11–12.

³³ Számadásmesteri tisztségére lásd 1532k.–: Gecsényi: *A döntést előkészítő [2008]*, 479.; 1533–1538: Uő: *A Magyar Kamara tanácsosainak*, 57. Pénztárosi tisztségére lásd 1532–1549: Laczlavik György: *Várday Pál esztergomi érsek, királyi helytartó pályafutása*. Bp., 2013. 45.

³⁴ 1532: *XVI. századi uradalmi utasítások*. Utasítások a kamarai uradalmak prefektusai, udvarbírái és ellenőrei részére. I–II. Szerk., bev. tan. írta Kenyeres István. Bp., 2002. (Fons könyvek 2) II. 858.; 1557–1558: Uo.

³⁵ [1530:] Gecsényi: *A Magyar Kamara tanácsosainak*, 57.

³⁶ 1546–: Ferdinánd király levele Péterváradai Balázs deáknak, az ország adószedőjének. Prága, 1546. december 27.; *A Podmaniczky család oklevéltára*. I–V. Kiad. Lukinich Imre. Bp., 1937–1943. III. 387–388.; 1547: uo. 409.

³⁷ Gecsényi: *A rejtélyes Thurzó*, 14.

³⁸ 1547–1549: *XVI. századi uradalmi utasítások*, II. 858.; Fallenbüchl: *Magyarország fömlétségei*, 109.

³⁹ 1528: Ember: *Az újkori magyar közigazgatás*, 131.; –1529: Uo. 119.

⁴⁰ 1548: Oborni Teréz: *Erdély pénzügyei I. Ferdinánd uralma alatt*. Bp., 2002. (Fons könyvek 1) 92.; 1549: Ember: *Az újkori magyar közigazgatás*, 131.; 1558: Kenyeres István: *Egy nagybirtok igazgatása és gazdálkodása a 16. században: a trencsényi várbirtok 1543 és 1564 között*. *Levéltári Közlemények* 68 (1997) 140.

⁴¹ 1531–1536: Ember: *Az újkori magyar közigazgatás*, 131.; 1531–1537: Fallenbüchl: *Magyarország fömlétségei*, 109.

⁴² 1557–1561: Mikó Árpád – Pálffy Géza: *A pozsonyi ferences templom késő reneszánsz és korai barokk síremlékei*. *Művészettörténeti Értesítő* 54 (2005) 326.; Fallenbüchl: *Magyarország fömlétségei*, 109.; Gecsényi: *A döntést előkészítő [2008]*, 480.

⁴³ 1531: Varga Szabolcs: *Egy ismeretlen humanista, Peregi Albert pécsi prépost*. *Történelmi Szemle* 53 (2011) 357.; 1536: *A Podmaniczky család*, III. 112., 188.

⁴⁴ 1536–1539: Petrovich Ede: *Adatok a Pécs, Káptalan utca 2. számú ház történetéhez*. In: *Janus Pannonius Múzeum Évkönyve*. 1956. Szerk. Ifj. Kodolányi János. Pécs, 1956. 34.; 1537–: Varga: *Egy ismeretlen humanista*,

(1537–1546), és valószínűleg ekkor kapta meg a tanácsosi címet is⁴⁵ (bár csak 1542-ből van rá adat). Acsády és Ember tehát nem tévedtek abban, hogy a kamarai elnökség az arisztokrácia számára volt fenntartva, viszont fontos hozzáfűzni, hogy többnyire nekik is végig kellett járniuk a belső hierarchia lépcsőfokait, mire a prefektusságig eljutottak, bár kétségtelen, hogy ez nem a pénztárosi beosztásnál kezdődött.

Azon húsz kamarai tanácsosnak, amelynek adatait ismerjük, több mint fele, közel kétharmada rögtön megkapta kinevezését, amint a Magyar Kamarához került, kisebb részük azonban belépésekor alsóbb szintű tisztségbe került.

Többen más hivatalokban kezdték pályafutásukat, például Valentin Ernleutner⁴⁶ (–1564) és Hans von Sinzendorf⁴⁷ az Alsó-ausztriai Kamaránál, Wolfgang Puechler az Udvari Kamara titkáráként,⁴⁸ Paul von Oberstein I. Miksa német-római császár tanácsának tagja⁴⁹ (1512–, 1516–1526), majd Miksa kancelláriájának tagja⁵⁰ (1512–1518), ezután császári titkár⁵¹ (1516?–1526?) volt, Pemfflinger István pedig budavári udvarbíró/provizorként⁵² (1527–1531). A kamara felállítását követő kezdeti években megfigyelhető tehát a német tanácsosok abszolút többsége, valamint hogy ezek a főurak vagy az uralkodópár egyik, vagy akár mindkét tagja mellett már korábban is szolgáltak. Így kamarai karrierje megkezdése előtt I. Miksa császár, I. Ferdinánd király, II. Lajos vagy Mária királyné mellett működött Nádasy Tamás,⁵³ Georg Reichersdorffer,⁵⁴ Desewffy János,⁵⁵ Pemfflinger István,⁵⁶

464.; 1537–1546: Geccsényi: A döntést előkészítő [2008], 479.; Bessenyei József: Ferdinánd király és a magyarországi arisztokrácia, különös tekintettel Ferdinánd pártjának kialakulására (1526–1540). *Történelmi Szemle* 45 (2003) 101.; C. Tóth Norbert: Ecsedi Bátori István nádor pozsonyi tartózkodásának számadáskönyve. Adalékok Magyarország 1526 végi politikatörténetéhez. *Levéltári Közlemények* 80 (2009) 197.; Geccsényi: A döntést előkészítő [2003], 103–104.; Fallenbüchl: *Magyarország fömeltóságai*, 109.; Ember Győző: A helytartótanács egyházügyi bizottságának kialakulása. In: *Regnum. Egyháztörténeti évkönyv*. [V.] 1942–1943. Közveteszi A Magyar Katolikus Történetírók Munkaközössége. Bp., 1943. 230.

⁴⁵ 1542: Ember: A magyar királyi pozsonyi kamara, 112.; A *Podmaniczky család*, III. 112., 188.

⁴⁶ 1561–1564: Mikó Árpád – Pálffy Géza: A pozsonyi Szent Márton-templom késő reneszánsz és kora barokk síremlékei (16–17. század). *Művészettörténeti Értesítő* 51 (2002) 145.

⁴⁷ Geccsényi: A döntést előkészítő [2003], 109.; Uő: A döntést előkészítő [2008], 483.

⁴⁸ Uő: A döntést előkészítő [2003], 103.; Uő: A döntést előkészítő [2008], 478.

⁴⁹ 1512–: Walter Goldfinger: Paul von Oberstein. Ein Diplomat im Dienste Maximilians I. und Ferdinands I. In: *Festschrift zur Feier des 200 Jährigen Bestandes des Haus-, Hof- und Staatsarchiv*. II/1–2. Hrsg. Leo Santifaller. Wien, 1949–1951. II/2. 316.; 1516–1526: Geccsényi: A Magyar Kamara tanácsosainak, 58.

⁵⁰ 1512: Goldfinger: Paul von Oberstein, 316.; 1518: Uo. 317.

⁵¹ 1516–1526: Geccsényi: A Magyar Kamara tanácsosainak, 58.

⁵² 1527: MNL OL A 57 I. 59.; 1530: Enyingi Török Bálint levele I. Ferdinándhoz. Babócsa, 1530. augusztus 28. ÖStA FHKA AHK HU RN 1. Konv. 1530 fol. 10.

⁵³ 1527-től budai várnagy (Ferdinánd oldalán), 1528-tól e minőségében ő irányította a többi tanácsost. Geccsényi: A Magyar Kamara tanácsosainak, 56.

⁵⁴ Mária királyné familiárisa/titkára. 1525: Kenyeres István: I. Ferdinánd magyarországi pénzügyigazgatási reformjai és bevételei. *Történelmi Szemle* 45 (2003) 68. 22. j.; 1526: A mohácsi csata után követte Máriát Pozsonyba. Királyi titkár: 1527: Kinevező okirat Reichersdorffer György részére. 1527. június 6. In: *Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Bécs. A birodalmi levéltárak magyar vonatkozású iratai*. I–II. Kiad. Buzási János. Bp., 1979. (Levéltári leltárak 76) II. (Mainzi főkancellári levéltár) 75.; 1541: I. Ferdinánd Magyar Kamarához. Bécs, 1541. április 9. ÖStA HKA AHK UG Bd. 384. 42^v.

⁵⁵ I. Ferdinánd udvari familiárisa (1547–1549). Mikó–Pálffy: A pozsonyi ferences templom, 325.

⁵⁶ I. Ferdinánd felesége, Jagelló Anna szolgálatában állt 1526 körül. Kubinyi András: A budai vár udvarbírói hivatala 1458–1541. Kísérlet az országos és a királyi magánjövodelemek szétválasztására. *Levéltári Közlemé-*

Hans von Kharlingh,⁵⁷ Paul von Oberstein,⁵⁸ míg főurak alkalmazottja vagy patronáltja volt Rajky István,⁵⁹ Desewffy János,⁶⁰ Hosszútóthy,⁶¹ Újlaky János⁶² és Georg Wernher.⁶³ Érdemes hangsúlyozni, hogy az említett tanácsosok közül többen korábban valamilyen hivatalban és/vagy udvari familiárisként is szolgáltak, mielőtt a Magyar Kamara kötelékébe léptek volna, például Oberstein és Pemfflinger. Ez arra enged következtetni, hogy minél több kapcsolata volt valakinek a császári-királyi udvarban, annál nagyobb esélye volt egy-egy magasabb pozíció elnyerésére. A tanácsosság után néhányuk – így Pemfflinger⁶⁴ és Desewffy⁶⁵ – számára az elnökség zárta a karriert. Újlaky egyszerre kapta meg tanácsosi⁶⁶ és elnöki⁶⁷ címét, így már nem volt hová emelkednie.

A tanácsosi tisztségből valamely okból távozó tanácsosok egy része a harmincadhivataloknál kereste további boldogulását. Ez a gyakorlat a 17. századig meghatározó ten-

nyek 35 (1964) 94. Valamivel később Habsburg Mária szolgálatában állt. Ember: *Az újkori magyar közigazgatás*, 92.; Ortvy Tivadar: *Mária, II. Lajos magyar király neje 1505–1558*. Bp., 1914. (Magyar Történelmi Életrajzok) 296. 1527-ben királyi asztalnok lett. Thallóczy Lajos et al: *Magyarország melléktartományainak oklevéltára*. I–IV. Bp., 1903–1915. (Codex diplomaticus partium regno Hungariae adnexarum 1–4) I. (A horvát véghelyek oklevéltára 1490–1527) 599. Ugyanebben az évben budavári udvarbíró/provizor. 1527: MNL OL A 57 I. 59.; 1530: Enyingi Török Bálint levele a királyhoz, melyben kéri, hogy Pemfflinger István budai tisztartót hallgassa meg. Babócsa, 1530. augusztus 28. ÖStA FHKA AHK HU RN 1. Konv. 1530. fol. 10.

⁵⁷ Kamarai alkalmazásba kerülése előtt császári tanácsosként működött. Gecsényi: A döntést előkészítő [2008], 483.

⁵⁸ Miksa tanácsának tagja (1512–, 1516–1526). 1512–: Goldfinger: Paul von Oberstein, II/2. 316.; 1516–1526: Gecsényi: A Magyar Kamara tanácsosainak, 58. Ezután Miksa kancelláriájába került (1512–1518). 1512: Goldfinger: Paul von Oberstein, 316.; Később császári titkár lett (1516?–1526?) 1516–1526: Gecsényi: A Magyar Kamara tanácsosainak, 58.

⁵⁹ Nádasdy Tamás familiárisa (1529–1545). Mályusz Elemér: Az Országos Levéltár Nádasdy-levéltárának magyar levelei 1531–49. *Levéltári Közlemények* 1 (1923) 146. 2. j.; Payr Sándor: *A Dunántúli Evangélikus Egyházkerület története*. I. Sopron, 1924. 439.

⁶⁰ Az 1530–1540-es évek fordulóján Várday Pál udvarában szolgált. Éble Gábor: *A cserneki és tarkeői Desewffy család*. Bp., 1903. 257–258. Nr. XVI. Várday Pál esztergomi érsek udvarmestere (1544 előttől–1549). Mikó-Pálffy: A pozsonyi ferences templom, 324. 1543–1544-ben Hans Ungnad mellett (is) szolgált. Uo. 1544–1545-ben Leonard Freiherr von Vels magyarországi főhadparancsnok mellett szolgált. Uo. 325.

⁶¹ Nádasdy Tamás familiárisa. Dominkovits Péter – Pálffy Géza: Küzdelem az országos és a regionális hatalomért. A Nádasdy család, a magyar arisztokrácia és a Nyugat-Dunántúl nemesi társadalma a 16–17. században. I–II. *Századok* 144 (2010) II. 1099. 1553–1556 között Oláh Miklós esztergomi érsek titkára. Bilkei Irén: Megyei köznemesi társadalom a Mohács utáni évtizedekben. Zala megye negyedszázada a Habsburg-uralom kezdetén (1526–1550). *Századok* 145 (2011) 1166. Nem sokkal később már Oláh Miklós érseki udvarmestere (1553–1556). Gecsényi: A döntést előkészítő [2003], 107.; Uő: A döntést előkészítő [2008], 483.

⁶² Feltehetőleg Révay Ferenc familiárisa volt, ugyanis őt küldte fiaihoz egy levéllel (1549 októberében érkezett meg Padovába). *A paduai egyetem tanulói*, 41.

⁶³ Kapcsolatukra lásd Frankl [Fraknói] Vilmos: *A hazai és külföldi iskolázás a XVI. században*. Bp., 1873. 1–95.

⁶⁴ 1531–1536: Ember: *Az újkori magyar közigazgatás*, 131.; 1531–1537: Fallenbüchl: *Magyarország főméltóságai*, 109.; 1536: Pemfflinger István kamarai prefektus Lerchenfelder György pozsonyi harmincadosnak adott utasítása. 1536. november 8. In: Gyárfás István: *A jász-kúnok története*. I–IV. Kecskemét–Szolnok–Bp., 1870–1885. III. 765–766.

⁶⁵ 1557–1561: Mikó-Pálffy: A pozsonyi ferences templom, 326.; Fallenbüchl: *Magyarország főméltóságai*, 109.; Gecsényi: A döntést előkészítő [2008], 480.

⁶⁶ Szarka Gyula: *A váci püspökség gazdálkodása a török hódítás korában. 1526–1686*. Vác, 2008. (Váci Történelmi Tár 5) 368.

⁶⁷ 1561–1569: MNL OL E 554 Magyar kincstári levéltárak. Magyar kamarai levéltár. Magyar Kamara regisztraturája. Városi és kamarai iratok (=E 554) Szalay-gyűjtemény. Fol. Lat. 1725. fol. 205^{r-v}.

dencia maradt, mert a harmincadosi feladatkör kevésbé függő, kevesebb irodai munkával járó, önállóbb és megbecsültebb állás volt: a harmincados ugyanis szolgálati lakást kapott a harmincadhivatalban, könnyebben építhetett házat egy határ menti településen, távolabbi kisvárosban, mint Pozsonyban.⁶⁸ Ebbe a csoportba tartozik például Francisci Tamás,⁶⁹ aki a nagyszombati harmincad *exactora*⁷⁰ (1537–1542), ezután harmincadigazgatósági ellenőr⁷¹ (1545?–1549), majd a harmincadok felügyelője⁷² (1549–1550), végül a harmincadok pénztárnoka⁷³ lett. Prandorffer Tamás pozsonyi harmincadosként működött 1557–1565 között.⁷⁴ Reichersdorffer magyaróvári harmincados⁷⁵ (1531) lett első tanácsossága után. Idesorolható még Sibrik Gergely, aki kamarai pályafutását tanácsosként⁷⁶ kezdte, majd a tizenegy északnyugati megye harmincadigazgatójaként⁷⁷ folytatta tovább.

A tanácsosok közül jó néhányan ebben a tisztségben is fejezték be kamarai pályájukat: Kistapolcsányi Tamás, Fekete Mihály, Török István, Hosszútóthy György, Hans von Sinzendorff, Hans Kharlingh, Wolfgang Puechler, Paul von Oberstein, Polyány Ferenc, Rajky István, Sibrik Osvát és Nádasdy Tamás. Valentin Ernleutner és Zermegh János a számvevőségével egyszerre kapta meg a tanácsosi címet, amelyből azonban nem juthatott el az elnökségig.

A tanácsosok kicsi – mindössze két főt számláló –, de fontos és sajátos csoportját alkották azok a személyek, akik a felső-magyarországi jövedelemigazgatók segédjeként kezdték kamarai karrierjüket. Közülük az egyikről, Pesthy Ferencről nem adatolható, hogy valaha is tanácsosi címet nyert volna. Másikuk, Thorda Zsigmond néhány év után elnyerte a szóban forgó rangot.⁷⁸

⁶⁸ Fallenbüchl: A Magyar Kamara tisztviselői, 247.

⁶⁹ Francisci nem egyértelműen sorolható be ebbe a kategóriába, mert már tanácsossága alatt megkapta az összes, harmincadokkal kapcsolatos állást.

⁷⁰ 1537. június 21-én kelt utasítása. Ember: *Az újkori magyar közigazgatás*, 209.; 1542: MNL OL E 554 Szalay-gyűjtemény. Fol. Lat. 920. fol. 26^r.

⁷¹ I. Ferdinánd 1545-ben átszervezte a harmincadrendszert, és Sibrik Gergelyt nevezte ki harmincadigazgatóvá. Kenyeres: I. Ferdinánd pénzügyigazgatási reformjai, 75.; *XVI. századi uradalmi utasítások*, II. 843.; ÖStA HKA AHK UG Bd. 384. 164^r–167^r. (Prága, 1545. február 1.)

⁷² 1549: A Magyar Kamara instrukciója Francisci Tamás, a harmincadok főfelügyelője számára. Pozsony, 1549. április 8. ÖStA FHKA AHK HU RN 2. Konv. 1549 fol. 80–83.; 1549–1550: *XVI. századi uradalmi utasítások*, II. 843.; Csiffáry Gergely: Bornemissza Gergely deák életrajza. In: *Agria. XLV. Az Egri Múzeum Évkönyve*. Szerk. Veres Gábor. Eger, 2009. (Annales Musei Agriensis) 59.

⁷³ Gecsényi: A döntést előkészítő [2008], 481.

⁷⁴ 1557: Wolfgang Hochenwart folyamodványa, amelyben említi Thomas Prandorffer frissen kinevezett pozsonyi főharmincadost. 1557. október 1. ÖStA FHKA AHK HU RN. Nr. 6. Konv. 1557. október fol. 1–2.; 1560: Gecsényi: A rejtélyes Thurzó, 22.; 1563: I. Ferdinánd Thomas Prandorffer pozsonyi harmincadoshoz. Bécs, 1563. február 10. ÖStA HKA AHK UG Bd. 385. 135^r; 1565: Az Alsó-ausztriai Kamara Thomas Prandorffer pozsonyi harmincadoshoz. Bécs, 1565. augusztus 21. ÖStA HKA AHK UG Bd. 385. 163^r.

⁷⁵ 1531: Kenyeres: I. Ferdinánd pénzügyigazgatási reformjai, 68.; Bernhard Capesius: Der Hermannstädter Humanist Georg Reichersdorffer. *Forschungen zur Volks- und Landeskunde* 10 (1967) 42.

⁷⁶ 1528–: Ember: *Az újkori magyar közigazgatás*, 119., 131.; 1531–: Uo. 124.

⁷⁷ 1545: I. Ferdinánd 1545-ben harmincadigazgatóságot állított fel Pozsonyban, melynek élén Sibrik állt. Ember: *Az újkori magyar közigazgatás*, 210.; 1545–1546: Laczlavik: *Várday Pál esztergomi érsek*, 40.

⁷⁸ 1560-ban vagy 1561-ben, lásd *XVI. századi uradalmi utasítások*, II. 586.; Gecsényi: A döntést előkészítő [2008], 482.; MNL OL E 554 Szalay-gyűjtemény. 1725. t. sz. fol. 207^r–v.

A kamaránál alacsonyabb pozíciókban, az írásbeli feladatokat és egyéb kiszolgáló tevékenységet folytató beosztottak közül többen voltak, akik pénztárnokként, számadásmesterként, titkárként, lajstromozóként, ellenőrként, írnokeként, harmincadosként, futárként, kapusként kezdték pályájukat. Viszonylag gyakori volt, hogy a pénztárosok, számadásmesterek és titkárok néhány éves szolgálat után tanácsosi rangot nyerjenek (előbbi kettő esetében már Ember Győző kimutatta, hogy milyen jók voltak az esélyeik az emelkedésre, ezt szakértelmükkel magyarázta).⁷⁹

A tanácsosok közül négyen kezdték kamarai karrierjüket pénztárosként, avagy számvevőként, számadásmesterként, amely tisztségek – mint már Ember Győző utalt is rá⁸⁰ – többnyire tanácsosi címmel is jártak:⁸¹ Kisserényi Ferenc,⁸² Pétervárad Balázs,⁸³ Turkovith Miklós,⁸⁴ Armpruster Kristóf⁸⁵ és Georg Wernher.⁸⁶ A két utóbbi tisztséggel kapcsolatban érdemes megjegyezni, hogy szinte lehetetlen szétválasztani ezeket a funkciókat, minden bizonnyal a kezdeti kialakulatlanság miatti következtelen fogalomhasználat miatt.

Pereghi rögtön titkársága⁸⁷ után lett a kamara elnöke,⁸⁸ ami szédületes és egyedülálló emelkedésnek számított a korban. Sajátságos módon csupán elnöksége idejéről van adatom tanácsosi címére.⁸⁹ Ő szinte az egyetlen alacsonyabb származású elnök az általam

⁷⁹ Ember: *Az újkori magyar közigazgatás*, 135.

⁸⁰ Uo. 122.

⁸¹ Lásd még Zermegh Jánost is: a Magyar Kamara tanácsosa (1557/1558–1576), ezzel szinte egyidejűleg számvevője (1558–1564). Előbbire lásd 1557–: Bartoniek Emma: *A XVI–XVII. századi magyarországi történetírás történetéből*. Bp., 1975. 88.; 1558–1576: Geccsényi: A döntést előkészítő [2003], 106.; Uő: A döntést előkészítő [2008], 482. Lásd még MNL OL E 554 Szalay-gyűjtemény. Fol. Lat. 932. fol. 28^r–29^r.

⁸² A Magyar Kamara pénztárnoka/számadásmester/számvevő. 1528–1529: Geccsényi: A döntést előkészítő [2003], 103.; Ember: *Az újkori magyar közigazgatás*, 122., 124.; 1531–: uo. 124.; 1551: Királyi parancs Kisserényi részére. ÖStA FHKA AHK HU RN 3. Konv. 1551. június. fol. 20.

⁸³ Lásd 35. j.

⁸⁴ 1528: Geccsényi: A Magyar Kamara tanácsosainak, 56. Tanácsosságára lásd 1528: uo. Minden bizonnyal egészen 1529-ig betöltötte tisztségét.

⁸⁵ A Magyar Kamara számvevősegédje (1550: Pálffy: *A Magyar Királyság*, 212.), majd számvevője (1552–1555: uo.), pénztárnoka (1555–1562: MNL OL E 554 Szalay-gyűjtemény. Fol. Lat. 1725. fol. 224^r–225^v.), később főszámvevő (Schrödl József et al: *A pozsonyi ág. hitv. evang. egyházközösség története*. I–II. Pozsony, 1906. I. 61.), számadásmester (1559–1560, 1559: A Magyar Kamara biztosai az uralkodóhoz. 1559. január 10. ÖStA FHKA AHK HU RN. 7. Konv. 1559. január fol. 79–81., 1559–1560: Bártfai Szabó László: *Forgách Ferencz 1535–1577*. Bp., 1904. [Magyar Történeti Életrajzok] 55.).

⁸⁶ Ember: *Az újkori magyar közigazgatás*, 122.; Lakatos Bálint: *Pannoniae luctus*. Egy humanista antológia és a törökellenes Habsburg–lengyel összefogás kísérlete, 1544. *Irodalomtörténeti Közlemények* 112 (2008) 275.

⁸⁷ 1531: Varga: Egy ismeretlen humanista, 357.; Ember: *Az újkori magyar közigazgatás*, 205.; Geccsényi: A Magyar Kamara tanácsosainak, 57.; Uő: A döntést előkészítő [2003], 103.; Uő: A döntést előkészítő [2008], 479.; 1536: *A Podmaniczky család*, III. 112., 188.

⁸⁸ 1536–1539: Petrovich: Adatok a Pécs, Káptalan utca 2., 34.; 1542: Gárdonyi Albert: A budai városi tanács áruháza 1541-ben. In: *Tanulmányok Budapest Múltjából*. VII. Szerk. Dr. Némethy Károly – Dr. Budó Jusztin. Bp., 1939. (Budapest Székesfőváros Várostörténeti Monográfiái 11) 9.; Ember: A magyar királyi pozsonyi kamara, 112.; Fraknoi Vilmos: *Pemflinger Márk szász gróf élete, különös tekintettel a reformáció elterjedésére az erdélyi századok között*. Bp., 1875. 405., Éble: *A cserneki és tarkeői*, 68.

⁸⁹ 1542: Ember: A pozsonyi kamara zárszámadása, 112.; *A Podmaniczky család*, III. 112., 188.

vizsgált személyek körében. Zermegh, aki Pereghihez hasonlóan titkárként kezdte pályáját,⁹⁰ „csak” a tanácsosságig,⁹¹ illetve számvevőségig⁹² jutott.

A tanácsosok között senki sincs, aki a legalacsonyabb pozíciókban, netán a személyzet tagjaként írnokként, futárként vagy kapusként kezdte volna pályáját. Nem kizárt, hogy egy-két fokkal ők is feljebb léphettek a kamarai hivatal hierarchiájában, de a tanácsosságot nem érhették el. A 17. századra ez a helyzet megváltozott: számos írnokot ugyanis sokéves irodai szolgálat után végül tanácsossá neveztek ki.⁹³ Rauscher szerint az Udvari Kamaránál már a 16. században több alkalommal is előfordult, hogy valaki alacsony pozícióból a legmagasabb posztokig jusson, tehát ott valószínűleg tágabbak voltak az alulról jötték lehetőségei.⁹⁴

Szintén sajátos csoportot alkotnak azok, akik kamarai alkalmazásukat valamely harmincadhivatalnál kezdték: a harmincadok alkalmazottai nem tartoztak a kamara szűkebb értelemben vett törzsgárdájához, azonban e kormány szerv szabta meg működésük rendjét, és személyi állományukról is döntött, így valamiképpen mégis a kötelékébe sorolhatjuk őket. Szerémi Sebestyén a magyarországi harmincadok felügyelője,⁹⁵ majd a harmincadjövendelmek pénztárosa,⁹⁶ továbbá ezzel szinte egyidejűleg kamarai titkár⁹⁷ és tanácsos⁹⁸ lett. Prandorffer Tamás trencsényi harmincadosként⁹⁹ kezdte karrierjét, majd több mint húsz év után tanácsos,¹⁰⁰ néhány évvel később pedig pozsonyi harmincados¹⁰¹ lett. A fentiekből is látható, hogy az általam vizsgált néhány évtizedre egyáltalán nem helytálló a korábbi szakirodalom azon megállapítása, miszerint a harmincadhivatalokban viselt szolgálat a kamarai tanácsosság előszobájának tekinthető.¹⁰²

Érdemes kiemelni azokat a tanácsosokat, akik a fentiekkel ellentétben alacsonyabb tisztségből több fokozatot is emelkedtek. Péterváradai és Pereghi azon kivételes személyek közé tartoztak, akik köznemesi származásuk ellenére a ranglétra több fokán is végig lépdelve az elnökségig vitték. Ide sorolható Wernher is, aki kivételes karriert futott be: pol-

⁹⁰ 1553–: Bartoniek: *A XVI–XVII. századi magyarországi*, 88.; Podhradczky József: Zermegh János élete. *Tudományos Gyűjtemény* 6 (1839) 240.; –1576: A Magyar Kamara jelentése és Zermegh János kamarai tanácsos folyamodványai. *ÖStA FHKA AHK HU RN 22. Konv.* 1571. június. fol. 166–180.

⁹¹ Lásd 81. j.

⁹² 1558–1564: Mikó–Pálffy: A pozsonyi Szent Márton-templom, 145.; Geccsényi: A döntést előkészítő [2003], 106.; Uő: A döntést előkészítő [2008], 482.

⁹³ Fallenbüchl: A Magyar Kamara tisztviselői, 247.

⁹⁴ Peter Rauscher: *Zwischen Ständen und Gläubigern. Die kaiserlichen Finanzen undter Ferdinand I. und Maximilian II (1556–1576)*. Wien–München, 2004. 141.

⁹⁵ 1546-ban kelt instrukciója: *ÖStA HKA AHK UG Bd. 384. 251^r–259^r*; –1549: Ember: *Az újkori magyar közigazgatás*, 213.

⁹⁶ 1545–: I. Ferdinánd instrukciója a harmincadügy rendezéséről. *ÖStA HKA AHK UG Bd. 384. 164^r–167^r*; –1549: Ember: *Az újkori magyar közigazgatás*, 213.

⁹⁷ 1547–: Geccsényi: A döntést előkészítő [2003], 105.; Uő: A döntést előkészítő [2008], 481.; –1556: Ember: *Az újkori magyar közigazgatás*, 132.; Geccsényi: A rejtélyes Thurzó, 15.

⁹⁸ 1547–1554?: Laczlavik: *Várday Pál esztergomi érsek*, 21.; –1556: Ember: *Az újkori magyar közigazgatás*, 131.

⁹⁹ 1535: MNL OL A 57 I. 279. p.; Kenyeres: *Egy nagybirtok igazgatása*, 123.

¹⁰⁰ 1559: Ember: *Az újkori magyar közigazgatás*, 131.; Kenyeres: *Egy nagybirtok igazgatása*, 117.

¹⁰¹ Lásd 74. j.

¹⁰² Ritoókné Szalay Ágnes: A wittenbergi egyetem magyarországi promoveáltjai a 16. században. In: *Tanulmányok a lutheri reformáció történetéből*. Szerk. Fabiny Tibor. Bp., 1984. 229.

gári származása ellenére a szinte az elnökséggel azonos hatalommal járó felső-magyarországi jövedelemigazgatói cím birtokosa lett.

Összességében véve azt állapíthatjuk meg, hogy – a témával foglalkozó kutatók megállapításával¹⁰³ egyetértve – a pályájukat elnökként kezdők elenyésző kisebbségét kivéve, a kamaránál a szakértelmet igénylő tisztségek viselői közül csakugyan mindenki számára lehetőség nyílt a ranglétrán való – és ezzel szorosán együtt járó anyagi – emelkedésre. Annyival azonban pontosíthatjuk a korábbi kutatási eredményeket,¹⁰⁴ hogy az esetek döntő többségében csak egy, legfeljebb két fokkal sikerült feljebb lépniük. Olyan értelemben vett ranglétra tehát nem volt a kamaránál, amit a legalsó foktól a legfelsőig végig lehetett volna járni, szerencsésebb inkább különböző szakértelmet és készségeket igénylő, és ennek megfelelően eltérő presztízzsel, címmel és fizetéssel járó állások többé-kevésbé hierarchikus rendjéről beszélni. A „többé-kevésbé” kitétel azért fontos, mert többen például más tisztséget is viseltek tanácsosi címük mellett – így aztán egy pénztáros-tanácsost nem sorolhatunk egyértelműen sem előbbieik, sem pedig utóbbiak „szintjére”.

Kamarai hivatalnokok Magyar Kamarán kívüli mobilitása

Kubinyi András kutatásaiból ismeretes, hogy a Jagelló-korban az egyes tisztviselek viszonylag jelentős hányada ment át egyik hivatalból a másikba.¹⁰⁵ Erre kiváló lehetőséget biztosított, hogy a hivatali munkához elegendő volt a literátus alaplátás, továbbá a magyar jogszokások ismerete, és csak igen csekély mértékben volt szükség speciális tudásra, ráadásul előbbieket is elsősorban a gyakorlat útján lehetett elsajátítani.

A magyarországi kormányzerveken belüli mobilitás aránylag egyszerűen vizsgálható a kamarai tanácsosok tisztségviseléseinek ismeretében, noha kétségkívül reprezentatívabb lenne egy olyan, ma még nem létező adattár alapján dolgozni, amelyben az összes hivatalnok fel van tüntetve az általa viselt hivatalokkal és azok évkörével együtt.

Először azt érdemes megfigyelni, hogy milyen arányban kerültek a kamarához azok, akik korábban más hivatalnál szolgáltak. A magyarországi hivatalokban fungáló tanácsosok közül mindössze hat fő jött a kincstártól független hivatalból: a Magyar Udvari Kancelláriában dolgozott Hosszútóthy György jegyzői minőségben,¹⁰⁶ Gerendi Miklós még Mohács előtt a nagykancellárián volt referens,¹⁰⁷ Armpruster Kristóf pedig Oláh Miklós mellett szolgált a kancellárián.¹⁰⁸ A budai udvar alszámvevőjeként működött Pétervárad

¹⁰³ Acsády: *A pozsonyi*, 51.; Ember: *Az újkori magyar közigazgatás*, 135.; Pálffy: *A magyar nemesség*, 320–321.

¹⁰⁴ Már Acsády hangsúlyozta, hogy ők nem emelkedhettek egy bizonyos szint fölé, de ezt nem konkretizálta. Acsády: *A pozsonyi*, 51.

¹⁰⁵ Kubinyi András: *A kincstári személyzet a XV. század második felében*. In: *Tanulmányok Budapest Múltjából*. XII. Szerk. A „Budapest történet” szerkesztőbizottsága. Bp., 1957. (Budapest Várostarténeti Monográfiái 19) 36.

¹⁰⁶ 1549; Bilkei: *Megyei köznemesi társadalom*, 1166.; Geceányi: *A döntést előkészítő* [2003], 107.; Uő: *A döntést előkészítő* [2008], 483.

¹⁰⁷ Bónis: *A jogtudó értelmiség*, 324.

¹⁰⁸ *Magyar Irodalmi Lexikon*. I–III. Főszerk. Benedek Marcell. Bp., 1963–1965. I. 61.; Geceányi: *A döntést előkészítő* [2003], 106.; *A paduai egyetem tanulói*, 36.

Balázs.¹⁰⁹ Budavári udvarbíró/provizor volt Pemfflinger István.¹¹⁰ A bíraskodásban találjuk Sibrik Osvát alországbíró.¹¹¹ A pénzügyigazgatásban működött továbbá Kisserényi Ferenc, II. Lajos alkincstartójaként,¹¹² valamint Reichersdorffer György kincstartó.¹¹³ Ez arra enged következtetni, hogy ezekben az években nem volt komoly akadály annak, hogy valaki egy másik hivatalból a kamarához kerüljön.

Külön érdemes megvizsgálni a birodalmi kormányzervekből jött személyeket. Mint korábban már volt róla szó, hárman érkeztek az Udvari Kamarától, egyvalaki pedig az Udvari Kancelláriától. Ha a külföldről a kamarához érkező tanácsosokat hozzáadjuk a korábban magyarországi kormányzerveknél működő, onnan érkező tisztségviselőkhöz, tízfőnyi létszámuk még akkor sem éri el a tanácsosok harmadát sem.

Érdemes következtetést bár csak akkor lehetne levonni, ha más hivatalok esetében is elvégeznénk a fenti vizsgálatot, annyi mindenestre az eddigi adatokból is látszik, hogy a hivatalok közötti átjárás meglehetősen korlátozott volt, sokkal inkább jellemző, hogy az egyes tisztségviselők egy adott kormányszerven belül próbáltak meg előrébb jutni. Ez némileg meglepő annak fényében, hogy a literátus műveltséggel rendelkezők előtt – annak általános jellegéből fakadóan¹¹⁴ – számos pálya nyitva állt: tevékenykedtek jogi ügyekben, a városi magisztrátusokban, közigazgatásban, jó állást kaphattak a földesúri kúriákban mint tiszttartók, prefektusok, gazdasági-számviteli ügyek intézői, de sokan vállalkoztak iskolák vezetésére vagy kereskedelemre, banki ügyek vitelére, sőt, várkapitányságra és katonáskodásra is.¹¹⁵

Azt is érdemes görcső alá venni, hogy a tanácsosok számára milyen lehetőségek nyíltak meg, mely kormányzerveknél folytathatták pályájukat a Magyar Kamarán kívül. Mindössze öt tanácsosról, illetve elnökről tudunk, akik kamarai szolgálatuk után más hivatalnál folytatták karrierjüket: Nádasdy Tamás országbíró,¹¹⁶ majd nádor,¹¹⁷ Rajky István alországbíró,¹¹⁸ Reichersdorffer György a Magyar Tanács tagja,¹¹⁹ Sibrik Gergely alország-

¹⁰⁹ MNL OL A 57 I. 116. p.; ÖStA HHStA UA AA Fasc. 11. Konv. C. 6–7.

¹¹⁰ 1527: MNL OL A 57 I. 59. p.; 1530: Enyingi Török Bálint levele I. Ferdinándhoz. Babócsa, 1530. augusztus 28. ÖStA FHKA AHK HU RN 1. Konv. 1530 fol. 10.

¹¹¹ 1527-: Koppány Tibor: Bozsok, Batthyány-várkastély – „alsó kastély”. In: *Vas megye I. Vas megye műemlékeinek töredékei I. Belsővat–Kőszegszerdahely*. Szerk. Lővei Pál. Bp., 2002. (Lapidarium Hungaricum 5) 103.

¹¹² 1519, 1522–1523, 1524: C. Tóth Norbert et al: *Magyarország világi archontológiája 1458–1526*. I–II. Bp., 2017. (Magyar Történelmi Emlékek. Adattárak) I. (Főpapak és bárók) [2. kiad.] 133–134.

¹¹³ Révai Nagy Lexikona. *Az ismeretek enciklopédiája*. I–XXI. Bp., 1911–1935. XVI. 130.

¹¹⁴ Kubinyi András: Polgári értelmiség és hivatalnokrétege Budán és Pesten a Hunyadi- és Jagelló-korban. *Levéltári Közlemények* 39 (1968) 225.

¹¹⁵ Mészáros István: *Az iskolaiügy története Magyarországon 996–1777 között*. Bp., 1981. 129. Konkrét példaként lásd Kenyeres: *Uradalmak és végvárok*, 95–116.

¹¹⁶ 1540–1544: Benedek Gyula: *Oklevelek és iratok Szolnok város történetéből 1075–1686*. Szolnok, 2007. (Documentatio Historica 10) 146.; 1549: Ember: *Az újkori magyar közigazgatás*, 77.

¹¹⁷ 1554–1562: Söptei István: *Nádasdy Tamás (1498–1562) emlékezete. (500 éve született Magyarország nádora)*. Sárvár, 1998. 5–6.; Fallenbüchl: *Magyarország fömlétóságai*, 69.

¹¹⁸ 1544: Gecsényi: *A döntést előkészítő* [2003], 104.

¹¹⁹ 1549: Ember: *Az újkori magyar közigazgatás*, 77.

bíró,¹²⁰ majd a Várday Pál vezette kormánytanács tagja,¹²¹ végül pedig a Helytartóság tagja lett.¹²²

A kamarai szolgálatok utáni hivatalviselés speciális eseteként vizsgálható, hogy hányan folytatták pályájukat a birodalmi kormány szerveknél. A Habsburg Monarchia ez idő tájt kialakuló egységes pénzügyigazgatási rendjének lehetett a következménye, hogy az örökös tartományok kamaráiból Magyarországra is kerültek tisztviselők.¹²³ Acsády szerint azonban ez inkább az 1570-es években vált jellemzővé.¹²⁴ Eddigi ismereteink szerint nem számított ritkának, hogy a Magyar Kamara tanácsosai pályájukat az uralkodó udvarában fejezték be. Ember Győző erre az életpályára Thurzó Ferenc püspököt hozza fel példaként, akit az uralkodó az Udvari Kamara élére helyezett.¹²⁵ Ember ide sorolja gyalui Thorda Zsigmondot is, aki szintén Pozsonyban fejezte be pályafutását, azonban az ő életútja véleményem szerint, inkább a kamarán belüli karrierek közé tartozik. Ember szerint gyakori volt, hogy a Magyar Kamara tanácsosai az uralkodó udvarában fejezték be pályájukat,¹²⁶ azonban ez az általam vizsgált időszakban egyáltalában nem volt jellemző, Thurzó karrierje ugyanis egyedülálló volt. Eredményeim egybevágóak Pálffy Géza kutatásaival, miszerint a magyar arisztokrácia tagjai – az új pénzügyigazgatási hivatalban vállalt szerepük ellenére – lassan és nehezen integrálódtak a birodalmi főnemesség körébe.¹²⁷

Az általam vizsgált időkoron kívül esik, így itt csak röviden utalok arra, hogy a későbbiekben a pozsonyi Magyar Kamara és a Szepesi Kamara szorosabb kapcsolata lehetővé tette az átjárást a hivatalnokok számára.¹²⁸ A Szepesi Kamara felállításakor Pozsonyból küldtek ki tanácsosokat Kassára, később azonban ennek fordítottja is előfordult, vagyis Kassáról Pozsonyba léptették elő a szorgalmas hivatalnokokat.¹²⁹ Erre talán legjobb példa Thorda Zsigmond esete, aki a Szepesi Kamara megalapítása után rövid ideig az új kormány szerv tanácsosa lett, majd ismét a Magyar Kamaránál működött.¹³⁰

Érdekes eredményekkel vizsgálhat annak vizsgálata is, hogy a tanácsosság letétele után mely más, a hivatalokon kívül eső pályákon folytatták életútjukat az egykori tanácsosok. Itt is csak néhány példát tudunk hozni – a többségnek szemléltetést a tanácsosság jelentette karrierje csúcsát. Közülük néhányan a hivatalnoki pálya folytatása mellett szereztek további, nem hivatali tisztségeket. Thurzó Ferenc birodalmi udvari tisztséget nyert: magyar királyi főudvarmester lett.¹³¹ Többen a katonai pályára nyergeltek át: Nádasy

¹²⁰ 1539: Koppány: Bozsok, 109. 5. j.; –1543: Laczlavik György: Várday Pál helytartói működése 1542–1549. *Levéltári Közlemények* 83 (2012) 53.; Gecsényi: A döntést előkészítő [2003], 102.; Uő: A döntést előkészítő [2008], 478.

¹²¹ 1543–: Laczlavik: Várday Pál helytartói működése, 53.

¹²² 1549–: Koppány: Bozsok, 109. 5. j. Lásd még Laczlavik: Várday Pál helytartói működése, 13.

¹²³ Ember: *Az újkori magyar közigazgatás*, 135.

¹²⁴ Acsády: *A pozsonyi*, 51.

¹²⁵ Ember: *Az újkori magyar közigazgatás*, 135.

¹²⁶ Uo.

¹²⁷ Pálffy: *A Magyar Királyság*, 110–119.; Uő: *A magyar nemesség*, 315–316.

¹²⁸ Ember: *Az újkori magyar közigazgatás*, 135.

¹²⁹ Acsády: *A pozsonyi*, 50–51.; Ember: *Az újkori magyar közigazgatás*, 135.

¹³⁰ Szűcs Jenő: *A szepesi kamarai levéltár*. Bp., 1990. 21.

¹³¹ 1569–: Gecsényi: *A rejtélyes Thurzó*, 24.; 1572: Blazovich László – Érszegi Géza – Turbuly Éva: *Levéltárak – kincstárak. Források Magyarország levéltáraiból 1000–1686*. Bp.–Szeged, 1998. 470.; 1569–1574: Kenyeres István: *A trencsényi vár a XVI. században*. *Fons* 2 (1995) 16. 47. j.

Tamást 1550-ben országos főkapitánnyá nevezte ki az uralkodó.¹³² Rajky István kanizsai kapitányként,¹³³ Hans von Sinzendorff murányi alkapitányként/hadnagyként¹³⁴ folytatta karrierjét. Megint mások egyházi pályán folytatták: Pétervárad Balázs – királyi tanácsossága¹³⁵ mellett – előbb a szepesi prépostságot¹³⁶ (1549–1552), majd a váci püspökséget¹³⁷ (1553–1560/1561) nyerte el. Polyány Ferenc vármegyei szférába lépett: Vas megyei alispánként működött.¹³⁸ Turkovith Miklós polgárként jutott magas tisztségek birtokába: rövid életű kamarai tanácsossága után budai főbíró lett.¹³⁹ Gerendi Miklós horvátországi helytartóként fejezte be pályáját.¹⁴⁰ Összességében véve megállapíthatjuk, hogy a hivatalok között volt bizonyos mértékű átjárás, azonban ez távolról sem jelentette azt, hogy mindenki több hivatalban is viselt volna különböző pozíciókat.

A kamarai tisztségviselők életpályájával kapcsolatban, az eddigi megállapításokkal szemben (főúri szolgálat, emellett vagy ezután kancellária, kamara) megállapítható, hogy erre a néhány évtizedre inkább más tendencia jellemző. Közel annyian kezdtek hivatali pályájukat más kormányzerveknél – nem csak a kancellárián, ahol mindössze ketten dolgoztak –, mint ahányan főurak mellett egyéb, valamilyen uradalmi vagy személyes főúri szolgálati beosztásban (például várnagy, titkár). Pálffy Géza szerint a kamara tisztviselői általában pályájuk csúcán nyerték el a tanácsosi, titkári vagy pénztárnoki tisztséget.¹⁴¹ Ezt az állítást annyiban módosítani kell, hogy a titkári pozíció inkább belépő tisztségnek számított. A pénztárnokság is csupán abban az esetben jelentette egy karrier csúcát, ha a tisztségviselő rögtön vele együtt kapta meg a tanácsosi címet is – ami már valóban sokak pályájának zenitjét jelentette.

A többség számára egy-egy magasabb kamarai pozíció (kamarai tanácsosság, elnökség, felső-magyarországi jövedelemigazgatóság) jelentette az elért legmagasabb státuszt,

- ¹³² 1550–: A szolnoki várkapitány, Horvátinovity Bertalan jelentése Nádasdy Tamás országos főkapitánynak. 1550. szeptember 27. Benedek: *Oklevelek és iratok*, 149.
- ¹³³ 1542: Pálffy Géza: A veszprémi végvár fő- és vicekapitányainak életrajzi adattára (16–17. század). In: *Veszprém a török korban*. Szerk. Tóth G. Péter. Veszprém, 1998. (Veszprémi Múzeumi Konferenciák 9) 107.
- ¹³⁴ 1574–1582: Sarusi Kiss Béla: *A természet által megerősített vár: Murány végvár és uradalma a 16. század második felében*. Bp., 2008. 301., 347.
- ¹³⁵ Szarka: *A váci püspökség gazdálkodása*, 358.
- ¹³⁶ 1549: *A Podmaniczky család*, III. 388. 2. j.; 1552–: *Vác története*. I–II. Szerk. Sági Vilmos. Szentendre, 1983. (Studia Comitatus 13) I. 79.
- ¹³⁷ 1553: I. Ferdinánd kinevezi Péterváradit a váci püspökség élére. MNL OL A 57 III. 156–157. p.; 1553–1561: Borovszky Samu: *Magyarország vármegyéi és városai. Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye*. I–II. Bp., 1910–1911. I. 249.; *A Podmaniczky család*, V. 79. 3. j.
- ¹³⁸ Mályusz Elemér: *Az Országos Levéltár Nádasdy-levéltárának magyar levelei*. (V. közlemény.) *Levéltári Közlemények* 4 (1926) 113. 58. j.
- ¹³⁹ 1534/1535: Kubinyi András: *A budai patriciátus a kezdetektől Mátyás koráig*. In: *uő: Tanulmányok Budapest középkori történetéről*. I–II. Bp., 2009. (Várostörténeti tanulmányok 11/1-2) II. 506. 386. j.; Kubinyi András: *A budai német patriciátus társadalmi helyzete családi összeköttetéseinek tükrében a XIII. századtól a XV. század második feléig*. *Levéltári Közlemények* 42 (1971) 260. 386. j.; 1541–1542: *Budapest története*. I–V. Szerk. Gerevich László et al. Bp., 1975–1980. II. (A későbbi középkor és a török hódoltság idején) 230.; Kubinyi: *A budai patriciátus*, 506. 386. j.
- ¹⁴⁰ 1535–1536: Fallenbüchl: *Magyarország fömeltóságai*, 74.; 1536–: *Magyar országgyűlési emlékek történeti bevezetésekkel*. I–XII. Szerk. Fraknói Vilmos et al. Bp., 1874–1917. (Monumenta Hungariae Historica 3) I. 1526–1536. 617.
- ¹⁴¹ Pálffy: *A Magyar Királyság*, 213.

amelyben visszavonulásukig vagy halálukig működtek, vagy ha erre nem volt lehetőségük, kilépésük, leváltásuk esetén akkor is csak szerényebb presztízzsel járó pozíciókat tudtak megszerezni. Kevés az olyan életpálya, amely a kamarai tanácsosságon, netán elnökségen túl is emelkedést hozott: ezek egyike Nádasdy Tamás, aki nádorként fejezte be életét, valamint Thurzó Elek, aki az Udvari Kamara elnöke lett. A karriermodell-típusok (katonai, hivatali, egyházi) nem váltak el élesen a korban: többen párhuzamosan viseltek országos főméltóságot, vezető katonai és hivatalnoki tisztséget. Utóbbi megállapítást Pálffy Géza az országbárókra vonatkozóan tette,¹⁴² azonban kutatásaim alapján ez a jelenség az alsóbb szinteken is igazolható. Figyelemre méltó továbbá, hogy az egyházi és világi karriermodell sem vált el élesen. Utóbbi összefüggést Jakó Zsigmond az erdélyiekre mutatta ki, de a magyar kamarai tanácsosokra is igaz.¹⁴³

Összegzés

A Magyar Kamarán belüli mobilitás vizsgálata során kiderült, hogy bár mindenki számára lehetőség nyílt a ranglétrán való emelkedésre, az esetek döntő többségében a tisztségviselők csak egy, legfeljebb két fokkal tudtak feljebb lépni. Olyan értelemben vett számárlétra nem is létezett a kamaránál, amelyet a legalsótól a legfelső fokig végig lehetett volna járni, ehelyett szerencsésebb különböző szakértelmet és készségeket igénylő, és ennek megfelelően eltérő presztízzsel, címmel és fizetéssel járó állások többé-kevésbé hierarchikus rendjéről beszélni.

A felső szintű kormányhivatalok közötti átjárás a Magyar Kamara hivatalnokaira is jellemző volt, bár korlátozottabban, mint az eddigi kutatások állították. Mindössze a tanácsosok egyharmada érkezett más kormányzervektől, illetve a birodalmi kamaráktól, és a tanácsosok mintegy egyhatodáról mutatható ki, hogy más hivatalnál folytatták volna pályájukat. Egyedülálló volt Thurzó Ferenc pályafutása, aki az Udvari Kamara elnöke lett, ugyanis egyáltalán nem volt jellemző a birodalmi kormányzervekhez való továbblépés. Többen teljesen más pályán – például katonaként, avagy az egyház szolgálatában – folytatták karrierjüket. A Magyar Kamara tanácsosainak többsége számára e tisztség jelentette pályájuk csúcását.

¹⁴² Pálffy: *A Magyar Királyság*, 166.

¹⁴³ Jakó Zsigmond: Az egyházi és világi értelmiség a feudális Erdélyben. *Korunk* 26 (1967) 219.

CONTENTS

STUDIES

- Beatrix F. Romhányi *Population and Landholding Structures on the Great Plain before the Mongol Invasion* 161
- Ágnes Szabó-Turákné dr. *The Career Mobility of the Officials of the Hungarian Chamber between 1527 and 1567* 193
- Veronka Dáné *A Transylvanian Aristocratic Court in the Middle of the Seventeenth Century. The continuous servants of János Kemény* 207
- Ágnes Szalai *The Lieutenants, Anna Bornemissza and the Governmental Role of the "Councillor Estate" during the Absence of Prince Mihály Apafi I in 1663* 227
- Ágnes Deák *An Unknown Conservative Compromise Draft from 1864* 241

DATABASE

- Ágnes Szabó-Turákné dr. *The Career Mobility of the Officials of the Hungarian Chamber between 1527 and 1567* 259

HERITAGE

- Zoltán I. Tóth *Székelys and Romanians in the Gesta Hungarorum of Master Simon of Kéza* 289

COMMEMORATION

- Zsuzsanna J. Újváry *Vera Zimányi (1930–2021)* 315
-

E számunk szerzői

Dáné Veronka, PhD, főlevéltáros, Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltára • Prof. Dr. Deák Ágnes, egyetemi tanár, Szegedi Tudományegyetem, Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, Történeti Intézet, Modernkori Magyar Történeti Tanszék • F. Romhányi Beatrix, egyetemi tanár, Károli Gáspár Református Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, Történettudományi Intézet • Szabó-Turákné dr. Póka Ágnes, fiatal kutató, BTK TTI, Kora újkori osztály • Szalai Ágnes, doktorandusz, Eötvös Loránd Tudományegyetem; tudományos segédmunkatárs, BTK TTI • [I. Tóth Zoltán], történész, akadémikus, dékán, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Történettudományi Kar • J. Újváry Zsuzsanna, PhD, egyetemi docens, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, Történettudományi Intézet, Újkori Történeti Tanszék, Történettudományi Doktori Iskola, Társadalom- és életmódtörténeti Szekció

(BTK TTI = Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet)

Az egyes számok megvásárolhatóak, illetve megrendelhetőek:

Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet
1097 Budapest, Tóth Kálmán u. 4., B épület 4.44-es iroda
Telefon: +36-1-224-6700/4624, 4626-os mellék
E-mail: bardi.erszebet@abtk.hu, terjesztes@abtk.hu

Penna Bölcsész Könyvesbolt
(hétköznapokon, 13 és 17 óra között)
1053 Budapest, Magyar u. 40.
Telefon: +36-30-203-1769
E-mail: info@pennakonyvesbolt.hu

A folyóirat teljes évfolyama előfizethető bármely hírlapkézbesítő
postahivatalnál.

Ára: 1000 Ft
Előfizetőknek: 850 Ft

